

Olsztyn, dn. 24.10.2024 r.

Prof. dr hab. Arkadiusz Żukowski
Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie
e-mail: arkadiusz.zukowski@uwm.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Doroty Halickiej pt. „Sojusz Lewicy Demokratycznej 1999–2015. Od triumfu do bytu pozaparlamentarnego”, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Poznań 2024, ss. 398 (promotor: prof. dr hab. Tadeusz Wallas, promotorka pomocnicza dr Klaudia Gołębiowska)

Tytuł i treść recenzowanej rozprawy doktorskiej w pełni wpisuje się w dyscyplinę nauki o polityce i administracji.

Problematyka współczesnych partii politycznych w Polsce jest istotnym wyzwaniem badawczym i doczekała się już bogatej literatury przedmiotu. Jednakże w pracach na stopień czy tytuł naukowy brakuje opracowań monograficznych. Podobnie przedstawia się sytuacja dotycząca działalności Sojuszu Lewicy Demokratycznej (SLD). Z tego zakresu przygotowano trzy rozprawy doktorskie, które obejmowały jednak selektywną tematykę i dotyczyły okresu do 2005 lub 2007 roku¹. Recenzowana rozprawa w dużym stopniu wypełnia lukę badawczą na temat funkcjonowania SLD. Jak słusznie zauważa Autorka badanie działalności SLD jest ważne dla naukowego poznania przyczyn politycznych niepowodzeń ugrupowań lewicowych w Polsce.

* * *

---

¹ Jolanta Puacz-Olszewska, *Sojusz Lewicy Demokratycznej w wyborach na Podkarpaciu (1990-2007)*, promotor: Bożena Dziemidok-Olszewska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Politologii, Lublin 2010; Bronisława Kowalska, *Fracja Parlamentarna Sojuszu Lewicy Demokratycznej (SLD) jako aktor polityczny w latach 1991-2005*, promotor: Andrzej Antoszewski, Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Politologii, Wrocław 2015; Bartosz Stanisław Machalica, *Dylematy ideowe lewicy polskiej w latach 1989-2005*, promotor: Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania, Kielce 2016.

Treść rozprawy w pełni koresponduje z jej tytułem. Zgodność ta dotyczy również treści poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów. Tytuł rozprawy został sformułowany w sposób bardziej hasłowy niż problemowy. Dotyczy istotnej i ważnej poznawczo problematyki.

Podstawowy cel badań został sformułowany jasno, jest nim poznanie procesów i czynników, które wpłynęły, najpierw na powstanie Sojuszu Lewicy Demokratycznej, a potem na pozyskanie poparcia ze strony wyborców (41% głosów w wyborach do Sejmu RP w 2001 roku), a następnie na znaczny spadek wpływów w społeczeństwie skutkujący brakiem reprezentacji w parlamencie (7,55% głosów w 2015 roku) oraz na zakończenie działalności tego ugrupowania i przekształcenia się w inną formację lewicową (Nowa Lewica). Celem rozprawy pracy jest określenie oraz ocena wpływów i współzależności różnych determinant na zmiany zachodzące wewnątrz SLD, a także w otaczającej rzeczywistości politycznej.

W sposób przekonywujący sformułowano główne zadanie badawcze, którym było poznanie działalności Sojuszu Lewicy Demokratycznej w latach 1999–2015 w celu ustalenia przyczyn kryzysu i upadku tej partii politycznej, ze szczególnym uwzględnieniem zmian, jakie zachodziły wewnątrz tej partii (m.in. ideowe, organizacyjne, międzyludzkie, statutowe).

Ponadto Autorka postawiła cztery istotne pytania badawcze:

1. Dlaczego partia reprezentująca orientację lewicową w państwie intensywnie rozwijającym się nie była w stanie utrzymać popularności w polskim społeczeństwie na poziomie zbliżonym do roku 2001?

2. Co było przyczyną rozpadu bardzo silnej i jednej z niewielu partii, która osiągnęła najwyższy wskaźnik zaufania od wyborców w historii polskich wyborów parlamentarnych po 1989 r.?

3. Dlaczego SLD nie było w stanie odzyskać popularności mimo głoszonych, potrzebnych dla rozwoju kraju programów wyborczych?

4. Czy ludzie „lewicy” (członkowie SLD, sympatycy, ludzie wywodzący się z tego samego obozu partyjnego) samoistnie doprowadzili do upadku partii?

Hipoteza badawcza brzmi: „Przyczynami spadku poparcia społecznego dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej na przestrzeni lat (od 2005 r. do 2015 r.) były: wewnętrzne skłócenie partii, liczne, w wielu przypadkach niewyjaśnione zdarzenia

korupcyjne, w których brali udział pośrednio lub bezpośrednio członkowie SLD, odejście od linii programowej socjaldemokracji oraz identyfikacja przez część społeczeństwa Sojuszu z Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą (PZPR)” i można ją uznać za poprawną.

W rozprawie przyjęte ramy czasowe są właściwe. Rok 1999 - założenie partii politycznej pod nazwą SLD, a rok 2015 - nie uzyskanie przez SLD mandatów w Sejmie RP. Autorka bardzo słusznie sięgnęła do okresu wcześniejszego, a mianowicie jej poprzedniczek Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, a następnie Socjaldemokracji RP. Dotyka też problematyki socjaldemokracji nawet w XIX i na początku XX wieku oraz wpływu Polskiej Partii Socjalistycznej

Autorka kompetentnie zarysowała stan badań nad SLD, zwłaszcza w zakresie jej funkcjonowania po 2015 roku. Ponadto w treści rozdziałów widać Jej „oczytanie” polskiej literaturze przedmiotu (m.in. liczne publikacje umieszczane w przypisach). Poza tym, oprócz literatury przedmiotu, wykorzystwała różnorodny materiał źródłowy: programy wyborcze, manifesty programowe, broszury programowe, sprawozdania stenograficzne, uchwały Kongresu SLD, sprawozdania z posiedzeń klubów SLD, projekty ustaw SLD, a także publikacje czołowych działaczy SLD. Skorzystała też z prasy. Bazę źródłową rozprawy należy ocenić jednoznacznie pozytywnie.

W rozprawie zastosowano adekwatne do rozwiązania tytułowej problematyki metody badawcze (metoda statystyczna, analiza systemowa, metoda behawioralna, metoda instytucjonalno-prawna, metoda historyczna). Autorka precyzyjnie omówiła w jakich przypadkach i dlaczego te metody wykorzystwała. Poza tym przeprowadziła wtórną analizę źródeł. Wartością dodaną jest obserwacja oraz badania ankietowe na grupie celowej.

W strukturze rozprawy słusznie przyjęto chronologiczno-problemowe ujęcie. Składa się ona z: Wykazu skrótów, Wstępu, pięciu Rozdziałów, Zakończenia, Ankiety, Spisu tabel, Spisu grafik i Spisu wykresów.

Wartościowym zabiegiem było ukazanie na początku rozprawy w Rozdziale I. teoretycznych zagadnień dotyczących badań partii politycznych. Kompetentnie zarysowano spory o istotę partii politycznych (m.in. główne pojęcia definicyjne), wskazano na najważniejsze funkcje partii politycznych we współczesnym państwie i społeczeństwie oraz na prawne podstawy działalności partii politycznych w Polsce.

Interesujące poznawczo były fragmenty dotyczące traktowania partii politycznych jako produktu reklamowego. Syntetycznie przybliżono założenia programowe socjaldemokracji i jej rozwój w Europie, w tym postulaty tzw. trzeciej drogi w ujęciu Tony'ego Blaira i Gerharda Schödera. Kolejne fragmenty rozdziału dotyczą historii i ideologii socjaldemokracji w Polsce z podziałem na trzy okresy: XIX wiek, I połowa XX wieku (do powstania PZPR), okres od powstania PZPR w 1948 roku do końca lat 80. XX wieku (partia hegemoniczna). Fragmenty te należy ocenić pozytywnie.

Rozdział II. pt. „Droga do Sojuszu Lewicy Demokratycznej” ma charakter historyczno-problemowy, bowiem ukazuje etapy ewolucji programowo-organizacyjnej socjaldemokracji w Polsce, począwszy od zakończenia działalności PZPR, poprzez powstanie Socjaldemokracji RP i start w wyborach parlamentarnych w 1991 roku jako koalicja wyborcza SLD, utworzenie rządu SLD-PSL w latach 1993-1997, bycie w opozycji za rządów premiera Jerzego Buzka w latach 1997-2001 (w tym relacje między tym rządem a prezydentem Aleksandrem Kwaśniewskim), a kończąc na zwycięstwie wyborczym SLD w 2001 roku. Celnie oceniono założenia ideowo-programowe SLD w kontekście ich wpływu na bardzo dobry wynik wyborczy. Treść tego rozdziału przekonuje, że Autorka nie tylko zna poruszaną problematykę, ale właściwie analizuje badane zagadnienie.

Tytuły kolejnych trzech rozdziałów odwołują się do deklaracji/haseł wyborczych SLD w wyborach parlamentarnych.

W Rozdział III. pt. „Przywróćmy normalność, wygrajmy przyszłość” (hasło z wyborów w 2011 roku) poprawnie scharakteryzowano początki rządów premiera Leszka Millera, koncentrując się na polityce gospodarczej i społecznej SLD. Wartościowym zabiegiem było zwrócenie uwagi na fakt odejścia od linii programowej i późniejsze tego skutki - wprowadzanie neoliberalnych rozwiązań w sferze społeczno-gospodarczej jak podjęcie procesu reprivatyzacji, wprowadzenie podatku liniowego CIT, redukcja niektórych programów socjalnych (np. skrócenie urlopów macierzyńskich czy ulg studenckich) czy też upartyjnienie obsadzania stanowisk i animozji pomiędzy tzw. baronami SLD a centralą partii. Słusznym było podkreślenie działań SLD w kontekście procesu negocjacyjnego członkostwa Polski w Unii Europejskiej oraz w zakresie reformy samorządowej i uczestnictwa w wyborach samorządowych w 2002 roku.

Kolejny rozdział pt. „Zmieniając siebie, zmieniamy Polskę. Dezintegracja socjaldemokratów” (hasło z wyborów z 2005 roku) stanowi celną ocenę rządów premiera Leszka Millera w latach 2003–2004 i premiera Marka Belki w latach 2004–2005 oraz działalności SLD w IV kadencji Sejmu i powiązań polityków SLD ze środowiskami biznesowo-spekulacyjnymi z perspektywy procesów dezintegracyjnych i spadku poparcia wyborców (m.in. rozłam w SLD i powstanie Socjaldemokracji Polski, wybory parlamentarne i prezydenckie w 2005 roku, afera Rywina i PKN Orlen). Autorka zadaje liczne pytania w tym względzie i szuka na nie odpowiedzi, najczęściej z powodzeniem. Wartościowym było autorskie określenie czynników endogenicznych wpływających na rozwarstwienie wewnętrzne Sojuszu Lewicy Demokratycznej w latach 1991–2002.

W Rozdziale V. pt. „Mądre rządy zamiast głupich wojen. 100 konkretów. Zmierzch Sojuszu Lewicy Demokratycznej” (hasło z wyborów w 2007 roku) pod kątem wyników tego ugrupowania w wyborach parlamentarnych w 2007, 2011 i 2015 roku oraz wyborów prezydenckich w 2010 i 2015 roku (kandydaci SLD odpowiednio Grzegorz Napieralski i Magdalena Ogórek) nie tylko scharakteryzowano dramatyczny spadek poparcia wyborczego SLD, ale dokonano też właściwej interpretacji tego procesu. W wyniku wyborów w 2015 roku SLD znalazło się poza Sejmem RP i Senatem RP. Pogłębiona analiza dotyczyła rozłamu wewnątrz SLD i jego skutków po roku 2005 (utworzenie w 2006 roku koalicyjnego ugrupowania Lewica i Demokraci i jego słaby wynik wyborczy w 2007 roku – 13,15% głosów) do końca roku 2007. Ważnym dla rozwiązania głównego problemu badawczego było przeanalizowanie losów liderów SLD oraz zmian w programie partii po 2005 roku. Kluczowym dla rozprawy jest ostatni podrozdział, w którym Autorka diagnozuje przyczyny porażki wyborczej SLD w świetle badań własnych. Respondentami byli/obecni posłowie i senatorowie tej partii. Ze 101 wysłanych ankiet otrzymano 51 zwrotnych odpowiedzi. Kwestionariusz ankiety zawierał pytania z sugerowanymi odpowiedziami wielokrotnego wyboru i pytaniami otwartymi. Należy pochwalić Autorkę za postawienie istotnych pytań badawczych oraz możliwych odpowiedzi w kwestionariuszu ankiety: 1. Co powinno wyróżniać partię o orientacji lewicowej?; 2. Co Pani/Pana zdaniem zadecydowało o sukcesie SLD w wyborach parlamentarnych w 2001 roku?; 3. Jakie wydarzenie

zapoczątkowało kryzys SLD, powodując zmniejszenie poparcia przez jego wyborców?; 4. Czy ograniczenie socjalnej funkcji państwa (m.in. obniżenie ulg studenckich na bilety PKP, skrócenie urlopu macierzyńskiego, zniesienie dotacji do barów mlecznych) było przyczyną zmniejszenia się lewicowego elektoratu w następnych wyborach parlamentarnych w 2005 roku?; 5. Dlaczego fakt wynegocjowania korzystnych warunków przystąpienia Polski do Unii Europejskiej nie zapewnił SLD sukcesu w wyborach 2005 roku?; 6. Czy kierownictwo SLD było odpowiedzialne za spadek społecznego poparcie dla tej partii?; 7. Jakie działania powinien podjąć SLD po przegranych wyborach parlamentarnych w 2005 roku, aby odzyskać utracony elektorat?; 8. Czy SLD jest w swoich założeniach partią: a. lewicową; b. centrową; c. nie ma wyraźnego oblicza ideowo-programowego?; 9. Jakie wydarzenia doprowadziły SLD do utraty statusu partii parlamentarnej w 2015 roku?; 10. Jakie działania umożliwią SLD ponownie wejść do Sejmu RP?

Podobnie jak we wcześniejszych fragmentach rozprawy, Autorka na poparcie swoich tez, oprócz badań własnych, podpira się koncepcjami lub konkluzjami myślicieli polityki i autorytetów badawczych, w tym przypadku Michaela Walzera (wcześniej zaś m.in. Edmunda Burke'a, Maxa Webera, Anthony'ego Downsa, Vladimira Orlando Keya Juniora, Giovanniego Sartoriego, Roberta Huckshorna, Harry'ego Ecksteina, Urlicha Becka, Jana-Erika Lane'a, Svante Erssona, Eduarda Bernsteina, Williama Lovetta, Wilhelma Liebnechta, Augusta Bebla, Karla Kautsky'ego, Ernsta Wigforssa, Johna Maynarda Keynesa, Thomasa Humphrey'a Marshalla, Anthony'ego Giddensa, Ferdinanda Lassalle'a, Hermana Liebermana, czy Norberto Bobbio). Poza tym korzysta w dużym stopniu z dorobku polskich badaczy, a katalog ich przywołań jest imponujący pod względem liczby oraz różnorodności.

Pozytywem jest formułowanie przez Autorkę w poszczególnych rozdziałach pytań badawczych, co nie jest powszechną domeną, zwłaszcza początkujących badaczy.

W Zakończeniu Autorka bezpośrednio odniosła się do sformułowanych we Wstępie pytań badawczych i udzieliła na nie wyczerpujących odpowiedzi. Formułuje tezę, że Sojusz Lewicy Demokratycznej jest partią przeszłości, która nie ma szans na odbudowanie swojej egzystencji partyjnej i na rządzenie w Polsce, a główne idee

ugrupowania o orientacji lewicowej zostały przejęte przez formacje konserwatywne i liberalne.

* * *

Strona formalna rozprawy stanowi jej pozytyw. Edytorsko została ona przygotowana w sposób staranny. Napisana została językiem naukowym. Olbrzymi aparat naukowy (w sumie 1266 różnego rodzaju przypisów) został zastosowany zgodnie z regułami.

Kolejnym znaczącym pozytywem rozprawy jest obszerna i imponująca Bibliografia, która została podzielona na siedem części: I Źródła (1.1 Akty prawne i dokumenty opublikowane; 1.2 Przemówienia, deklaracje, wywiady, oświadczenia rządowe, protokoły z obrad; 1.3 Raporty z przeprowadzonych badań naukowych; 1.4 Materiały statystyczne; II. Dzienniki. Wspomnienia. Pamiętniki; III. Opracowania (3.1 Monografie; 3.2. Rozdziały w pracach wieloautorskich; 3.3. Artykuły w periodykach naukowych); IV. Prasa; V. Strony internetowe; VI. Audycje radiowe; VII. Filmy. Podział taki można uznać za poprawny. Przede wszystkim jednak należy podkreślić bogactwo i różnorodność wykorzystanych źródeł (Bibliografia liczy 48 stron). Świadczy to nie tylko o dociekliwości, ale także o potrzebie skorzystania z licznych źródeł i opracowań dotyczących tytułowej problematyki rozprawy.

Wartym podkreślenia jest fakt ilustrowania analizowanej problematyki poprzez autorskie wykresy (14), a także przez tabele (3) i grafiki (3).

* * *

Z obowiązku recenzenta sformułowano niewielki katalog uwag i sugestii. Głównie odnoszą się one do strony formalnej, a nie merytorycznej rozprawy.

W obszernej treściowo hipotezie badawczej warto byłoby dodać aspekty dotyczące wpływu otoczenia politycznego na znaczący spadek poparcia dla SLD, zwłaszcza że Autorka w rozprawie pisze o zewnętrznych czynnikach dotyczących tego procesu, szczególnie w ostatnim rozdziale koncentruje się na czynnikach endo- i egzogenicznych, które spowodowały rozpad i upadek SLD.

Proponowałbym, aby nie używać zamiennie określeń „hipoteza” i „teza”, bowiem ta ostatnia ma szersze znaczenie (jeden taki przypadek w rozprawie, s. 291).

W kontekście zmniejszenia objętości rozprawy uważam, że można byłoby bardziej syntetycznie omówić rozwój socjaldemokracji i jej ewolucję w Europie Zachodniej.

Odpowiedzi w pytaniu 4. w kwestionariuszu ankiety można było poszerzyć o uzasadnienie zaznaczenia odpowiedzi: „tak”, „nie”, „miało marginałe znaczenie”. Można wspomnieć, że w pytaniu 6. poproszono respondentów do uzasadnienia zaznaczonej odpowiedzi „tak” lub „nie”.

Podkreślając jeszcze raz bogatą i różnorodną bibliografię warto byłoby wykorzystać szerzej literaturę obcojęzyczną, a zwłaszcza angielskojęzyczną.

Sugerowałbym używanie terminu „ustawowy próg wyborczy” czy też określenie z prawa wyborczego „klauzula zaporowa” zamiast „próg wyborczy”, gdyż w politologii ten ostatni termin rozumiany jest także jako „próg naturalny”.

Wykaz skrótów powinien być sporządzony według alfabetu.

W wyniku wnikliwej lektury tej obszernej objętościowo rozprawy (prawie 400 stron) zauważono nieliczne „literówki”, np. w nazwisku badacza z Uniwersytetu Śląskiego Rafała Glajcara, jest „Grajcar” na s. 23, 375, 378. W innych fragmentach rozprawy pisownia tego nazwiska jest poprawna. Z kolei, błędnie podano inicjał imienia badacza amerykańskiego - jest „T. Huntington” zamiast „S.P. T. Huntington” - Samuel P. Huntington (s. 52, 376). Korekty wymaga imię badacza z Krakowa – jest „Jacek Kornaś” zamiast „Jerzy Kornaś” (s. 92). Z kolei, nazwisko badacza prawa konstytucyjnego brzmi „Mojak”, a nie „Moja” (s. 102, 379), poprawnie użyte nazwisko pojawia się na stronach (42, 371).

Inne „literówki” są następujące: jest „Committe” zamiast „Committee” (s. 48), jest „cywilizacyjny” zamiast „cywilizacyjny” (s. 111), jest „Wydawnictwo Naukowe Schoolar” zamiast „Wydawnictwo Naukowe Scholar” (s. 194, 363), jest „Separtaion” zamiast „Separation” (s. 364), jest „Jagiellońskiego” zamiast „Jagiellońskiego” (s. 365, 375). Ponadto pełny tytuł publikacji Arkadiusza Żukowskiego brzmi „Systemy wyborcze. Wprowadzenie”, a rok wydania to 1997 (I wydanie) i 1999 (II wydanie), w rozprawie jest „Żukowski A., Systemy wyborcze, Olsztyn 1992” (s. 28, 369).

Korekty wymaga numeracja rozdziałów i podrozdziałów. Jeżeli numery rozdziałów pisze się rzymskimi liczbami to wtedy podrozdziały numeruje się 1., 2.,

3., i tak dalej, a nie dla przykładu dla rozdziału I.: 1.1, 1.2, 1.3 i tak dalej (jak jest w rozprawie). Ponadto część drugą Bibliografii (II. Dzienniki. Wspomnienia. Pamiętniki) można byłoby włączyć do części pierwszej (I. Źródła).

W opisie bibliograficznym brakuje podania danych redaktora pracy zbiorowej oraz nazwy wydawnictwa (s. 12, przypis 10).

* * *

Rozprawa stanowi rozwiązanie problemu badawczego z dyscypliny nauki o polityce i administracji. Stanowi też rzetelne studium problemu. Autorce z powodzeniem zdiagnozowała czynniki, które spowodowały najpierw znaczący wzrost poparcia dla SLD, a następnie jeszcze wyższy spadek notowań tego ugrupowania w kolejnych wyborach parlamentarnych i brak reprezentacji w Sejmie RP. Za wartość dodaną rozprawy należy uznać badania ankietowe Autorki. Mają one bardzo dużą i unikalną wartość poznawczą.

Autorka wykazała się kompetencją dotyczącą zagadnień teoretycznych i metodologicznych. Zostały one uwidocznione, zwłaszcza w Rozdziale I. Zaprezentowała w tym względzie odpowiedni poziom wiedzy, a ponadto wiedzę tę potrafiła skutecznie aplikować w procesie badawczym. Zaprezentowała umiejętności analityczne i syntetyzujące. Autorka potrafiła prowadzić dyskurs naukowy na odpowiednim poziomie merytorycznym i zachowała obiektywizm badawczy.

Autorka dokonała wszechstronnego przeglądu źródeł i literatury przedmiotu w zakresie tytułowej problematyki. Ma bardzo dobre w niej rozeznanie.

Treść rozprawy jednoznacznie przekonuje, że Autorka posiadała umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów badawczych.

Rozprawa doktorska mgr Doroty Halickiej spełnia wymogi ustawowe i może być dopuszczona do dalszego procedowania w tym zakresie.

Aleksander
Zukowski